

№ 6 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ
ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ 6 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликов Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в.б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳафсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш

ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сейтов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:
scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал:
https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

<i>Аминов Хамидулла Абдирахимович -</i> БОБУР ДАВРИДАГИ САМАРҚАНД ШАЙХУЛИСЛОМИ	9-14
<i>Неъматов Рустам Абдуваид ўғли</i> ИЛК ЎРТА АСРЛАРДА ХОРАЗМДА КЕЧГАН ЭТНОМАДАНИЙ ЖАРАЁНЛАР	15-23
<i>Raxmanov Zafar Adilovich, Aloxunov Alisher Ahmadjonovich</i> FARG'ONA VODIYSI ARXEOLOGIK YODGORLIKLARI JOYLASHUV QONUNIYATLARI: TAHLIL VA MULOHAZALAR	23-32
<i>Мансуров Музаффаржон</i> СОВЕТ ИТТИФОҚИ ЙИЛЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОНДА МАДАНИЙ ТУРИЗМНИНГ ТУРИЗМ ИНДУСТРИЯСИДАГИ ЎРНИ ВА АҲАМИЯТИ	32-42
<i>Mirsoatova Sayyora Turg'unovna, Muhsiddinov Ahrorbek Mamurovich</i> FARG'ONA MEZOLIT VA NEOLIT DAVRI JAMOALARINI O'ZARO MADANIY ALOQALARI XUSUSIDA	43-48

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

<i>Kurpayanidi Konstantin Ivanovich</i> COVID-19 PANDEMIYASI OQIBATLARINI BARTARAF ETISH SHAROITIDA RAQAMLI TEKNOLOGIYALARNI JORIY ETISH MASALALARI	49-55
<i>Mexmonaliyev Ulug'bek Erkinjon o'g'li</i> KOMPANIYALAR SAMARALI BOSHQARUV TIZIMIDA ICHKI NAZORATNING O'RNI	56-65
<i>Абдуллаева Зульфия Иззатовна</i> ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА ПОВЕДЕНИЕ КЛИЕНТОВ ГОСТИНИЦ	66-74
<i>Алимова Муниса Юлчиевна</i> ҚИШЛОҚ АҲОЛИСИ ТУРМУШ ДАРАЖАСИГА ТАЪСИР ЭТУВЧИ ОМИЛЛАР ТАСНИФИ	75-80
<i>Абдиева Наргиза Шухратовна</i> ИЧКИ АУДИТДА ФИРИБГАРЛИК РИСКНИ АНИҚЛАШ ВА БАҲОЛАШ	81-91
<i>Тўхтасинова Дилдора Раҳмонбердиевна, Ахунова Маърифат Хакимовна</i> ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОНДА РАҚАМЛИ ҲАЁТ	92-97
<i>Tojimatov Izzatbek Ikromali o'g'li</i> BOZOR ISLOHOTLARI SHAROITIDA MOLIYAVIY HISOBOTLARNI SHAKLLANTIRISH MASALALARI	98-103
<i>Савинова Галина Анатольевна</i> ОТЛИЧИТЕЛЬНЫЕ ЧЕРТЫ МСФО И НСБУ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА СОСТАВЛЕНИЕ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ	104-108
<i>Qodirov Sardorbek Isroiljon o'g'li</i> QURILISH SANOATI KORXONALARI FAOLIYATINI RAQAMLI TEKNOLOGIYALAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH MASALALARI	109-114

Урдушев Хамракул, Мавлянов Мажид, Эшанкулов Сирожиддин, Розиева Гулхаё АГРОКЛАСТЕРЛАР ВА УЛАРНИНГ РИВОЖЛАНИШИДА РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ ЎРНИ	115-125
--	---------

Худаярова Хуршида Абдуназаровна ЎЗБЕКИСТОНДА ИННОВАЦИОН БАНК ХИЗМАТЛАРИНИ ЖОРИЙ ЭТИШ МУАММОЛАРИ ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ	126-132
---	---------

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Бойдадаев Абдуррохмон Толибжон ўғли РЕНЕССАНС ДАВРИДА ПАНТЕИСТИК ҚАРАШЛАРНИНГ ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛИ.....	133-141
--	---------

Аликулов Хусниддин Акбарович ҲОЗИРГИ ДАВРДА ГЛОБАЛ ЭКОЛОГИК ХАВФ-ХАТАР ВА НАНОТЕХНОЛОГИЯЛАР .	142-151
--	---------

Саидова Камола Усканбаевна РЕНЕССАНС ДАВРИ САНЪАТИ – ЖАҲОН МАДАНИЯТИ АЖРАЛМАС ҚИСМИ СИФАТИДА	152-156
--	---------

Shirinov Anvar Qanoatovich MARKAZIY OSIYODA INSON TARAQQIYOTI SOHASIDAGI STRATEGIYALARNING IJTIMOYIY- FALSAFIY TAHLILI	157-162
--	---------

Хасанов Бобуржон Хакимович ЖАМИЯТ ТАРАҚҚИЁТИДА ОММАВИЙ НОРОЗИЛИК ҲАРАКАТЛАРИНИ ОЛДИНИ ОЛИШНИНГ ҲОЖИЙ-МАҲКУРАВИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ	163-167
--	---------

Xodjayeva Fotima Nabixonovna AHMAD G'AZZOLIYNING "SAVONIH" ASARI HAQIDA QISQACHA TASNIF	168-172
--	---------

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Rustamova Shaxnoza Abduraximovna MATN, TARJIMA TURLARI VA TARJIMADA TARJIMON MAHORATINING O'RNI	173-180
--	---------

Abdulloyeva Kamola Mirxon qizi MUALLIF DISKURSIV SHAXSI TUSHUNCHASI, STRUKTURASI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI	181-191
--	---------

Turg'unova Fazilat Rustam qizi PRAGMALINGVISTIKA NUQTAI NAZARIDAN SARLAVHA FUNKTSIYALARI	192-197
---	---------

Saidov O'lmas Raxmatovich O'ZBEK TILI ISH YURITISH TERMINLARINING ETIMOLOGIK TAVSIFI	198-206
---	---------

Xuramova Dildora Rahkmonkulovna, Axmedova Firuza Asrorovna O'ZBEKISTONDA TARJIMONLARNING TARJIMA USLUBINI BERILISHI XUSUSIDA	207-213
---	---------

Ataboyev Isroiljon Mirza o'g'li MADANIYATLARARO SIYOSIY MAKONDA TAJOVUZKOR SALOHİYATGA EGA NUTQ TA'SIRINING USULLARI	214-219
--	---------

Murodova Nilufar Karomatovna

BLOGGERLIK FAOLIYATIDA MAHORAT MASALALARI 220-224

Ochilova Hilola Husan qizi

XITOIY TILIDA NOMINALIZATSIYA HODISASI XUSUSIDA AYRIM MULOHAZALAR 225-229

Kuvonov Zarifjon Maxsiddin o'g'li

NEMIS TILIGA CHET TILIDAN O'ZLASHAGAN SO'ZLARNING STRUKTURAL-SEMANTIK
TADQIQI 230-238

Yakubova Nilufar Egamberganovna

"MULLO NASRIDDIN" – TURKIY MATBUOT TARIXIDA MUHIM HODISA 239-245

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР

Абдуллаева Маликабону Эркин қизи

ХАЛҚ ТАЪЛИМИДА МАЪМУРИЙ БОШҚАРУВ ВА МЕҲНАТ МУНОСАБАТЛАРИ БИЛАН
БОҒЛИҚ КОРРУПЦИЯВИЙ ОМИЛЛАР ТАҲЛИЛИ 246-256

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Jumayev Rustam G'aniyevich

IJTIMOIIY-GUMANITAR VA MUTAXASSISLIK FANLARNI INNOVATSION PEDAGOGIK
TEKNOLOGIYALAR ASOSIDA O'QITISH ORQALI TALABALARDA FUQAROLIK POZITSIYASINI
TAKOMILLASHTIRISH 257-263

Бозорова Муслима

ЭТНОПЕДАГОГИКА ТАЛАБА-ЁШЛАРДА ЎЗБЕКОНА МИЛЛИЙ ЎЗИГА ХОСЛИКНИ
ШАКЛЛАНТИРИШ ВОСИТАСИ СИФАТИДА 264-270

Samadova Sarvinoz Samad qizi

YOSHLARNI BAG'RIKENGLIK RUHIDA TARBIYALASHGA DOIR KOMPETENSIYALAR.... 271-275

Жўраев Воҳид Тожимаматович

РАҚАМЛАШТИРИШ ШАРОИТИДА ЗАМОНАВИЙ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АСОСИДА ТАЪЛИМ
МУАССАСАСИНИ БОШҚАРИШ 276-288

Бозорова Назокат

ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИГА ОИД МАҲАЛЛИЙ МУЗЕЙ МАТЕРИАЛЛАРИ
ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ТАРБИЯВИЙ-ТАДҚИҚОТ ФАОЛИЯТИ ТАШКИЛ ЭТИШ ВОСИТАСИ
СИФАТИДА 289-295

Satvoldiyev Faxriddin Akbarali o'g'li

МАКТАВ О'QUVCHILARINI HUQUQIY TAFAKKURINI SHAKLLANTIRISH TEKNOLOGIYALARI
BORASIDA EKSPERIMENT ISHLARINI TASHKIL ETISH VA NATIJALAR TAHLILI 296-301

Sharipova Sitara Xaydarovna

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA RUS TILI FANINI O'QITISHDA MUAMMOLI TA'LIMDAN
FOYDALANISH 302-307

Isag'aliyeva Sadafxon Muxammadaminovna

BIOLOGIYA O'QITISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA INTERFAOL USULLARNI
QO'LLASH 308-312

<i>Umarov Abdusamat Abdumalikovich, Xojimurodova Mahliyoхon Kenjavoy qizi</i> OILA VA NIKOH SHAROITIDA AYOLLAR SPORTINING MUAMMOLARI	313-317
<i>Sulaymanova Dildora Nazarovna</i> LOYIHAGA ASOSLANGAN O'QITISH TEXNOLOGIYASINING MOHIYATI VA MAZMUNI...	318-325
<i>Ro'ziev Rustam Ro'zimurodovich</i> YONG'IN XAVFSIZLIGI MADANIYATI-ODDIYLIKDAN KOMILLIK SARI	326-330
<i>Акрамов Баходир</i> МАЛАКАЛИ ДАРВОЗАБОНЛАРНИ ЎЙИН ДАВОМИДА БАЖАРИЛАДИГАН ТЕХНИК-ТАКТИК ҲАРАКАТЛАРИ ТАҲЛИЛИ	331-336
<i>Anvarjonov Ahrorjon Ahadjon o'g'li</i> BO'LAJAK TARIXCHILARDA TARIX FALSAFASI VA UNING ZAMONAVIY KONSEPSIYALARIGA DOIR BILIMLARNI RIVOJLANTIRISH METODIKASI	337-342
<i>Umarov Bekzod Azizovich</i> RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA PEDAGOGLARNING PROFESSIONAL KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MODEL I	343-349
<i>Бекимбетова Дильфуза Оралбаевна</i> РАЗВИТИЕ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА И ГОСУДАРСТВА В УЗБЕКИСТАНЕ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ	350-356

13.00.00 – Педагогика фанлар

Жўраев Воҳид Тожимаматович
Фарғона давлат университети доценти
Педагогика фанлари бўйича PhD
Email: vjurayev1986@gmail.com

РАҚАМЛАШТИРИШ ШАРОИТИДА ЗАМОНАВИЙ ТЕХНОЛОГИЯЛАР АСОСИДА ТАЪЛИМ МУАССАСАСИНИ БОШҚАРИШ

Аннотация. Ушбу мақолада ҳозирги замонда таълим муассасаларини бошқаришнинг ўзига хос хусусиятлари очиқ берилади. Бошқарув технологияси турли хил операциялар ва тартиблар бажариладиган учта асосий циклга ажратилган. Ҳозирги кунда бошқарув технологиясини шакллантиришдаги ёндашувлар ва уларга муалифнинг муносабати ёритилган. Бошқарув жараёнида рақамли технологиялардан фойдаланишнинг ижобий томонлари кўрсатилган.

Калит сўзлар: технология, бошқарув технологияси, бошқарув жараёни, рақамли технология, функционал ёндашув, дастурий восита.

Жураев Воҳид Тожимаматович
доцент Ферганского государственного
университета, кандидат педагогических наук

УПРАВЛЕНИЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМ УЧРЕЖДЕНИЕМ НА ОСНОВЕ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ

Аннотация. В данной статье раскрываются специфические особенности управления образовательными учреждениями в современное время. Технология управления делится на три основных цикла, в которых выполняются различные операции и процедуры. В настоящее время выделены подходы к формированию технологии управления и отношение автора к ним. Показаны положительные стороны использования цифровых технологий в процессе управления.

Ключевые слова: технология, технология управления, процесс управления, цифровая технология, функциональный подход, программный инструмент.

Juraev Vokhid Tojimamatovich
Associate Professor of Fergana State University,
PhD in Pedagogical Sciences

MANAGEMENT OF AN EDUCATIONAL INSTITUTION BASED ON MODERN TECHNOLOGIES IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION

Abstract. This article reveals the specific features of the management of educational institutions in modern times. Control technology is divided into three main cycles in which various operations and procedures are performed. Currently, approaches to the formation of management technology and the author's attitude towards them are highlighted. The positive aspects of using digital technologies in the management process are shown.

Key words: technology, management technology, management process, digital technology, functional approach, software tool.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I6Y2023N37>

Кириш. Замонавий жамиятни ахборотлаштириш жараёнлари ва таълим фаолиятининг барча шакллари ахборотлаштириш билан чамбарчас боғлиқ жараёнлар замонавий ахборот-коммуникация технологияларини такомиллаштириш ва оммавий тарқатиш жараёнлари билан тавсифланади.

“Технология” сўзи юнонча олинган бўлиб, таржимада фан, материаллар, маҳсулотларни қайта ишлаш ва уларни истеъмол товарларига айлантириш усуллари тўпламини англатади. Ушбу сўзнинг замонавий тушунчаси амалий муаммоларни ҳал қилиш учун илмий ва муҳандислик билимларини қўллашни ҳам ўз ичига олади. Бундай ҳолда, ахборот-коммуникация технологияларини маълумотларни қайта ишлаш ва ўзгартиришга қаратилган технологиялар деб ҳисоблаш мумкин.

Бошқарув технологияси деганда, бошқарувчилар, мутахассислар ва техник ижрочилар томонидан зарур усуллар ва техник воситалардан фойдаланган ҳолда маълум бир кетма-кетликда бажариладиган операциялар ва тартиблар тизими тушунилади.

Бошқарув технологиясининг мақсади бошқарув жараёнини оптималлаштириш, натижаларга эришиш учун зарур бўлмаган бундай фаолият ва операцияларни йўқ қилиш орқали уни рационализация қилишдир.

Бошқарув технологиясининг асосий вазифаси – бошқарув функцияларини амалга оширишга ёрдам берадиган бошқарув жараёнларининг аниқ бошқарув технологиялари билан илмий ва функционал алоқасини таъминлашдан иборат. Шу муносабат билан янги турдаги бошқарувчиларнинг тафаккурини шакллантириш, уни фаол таҳлилий ва инновацион фаолиятга йўналтириш муҳимдир.

Бошқарув технологиясини ишлаб чиқиш бошқарув жараёнини ташкил этувчи операциялар сонини, кетма-кетлигини ва хусусиятини аниқлашни, ҳар бир операция учун мос усуллар, техникалар ва техник воситаларни ишлаб чиқишни ёки танлашни, тизим объектини дастлабки ҳолатдан керакли ҳолатга ўтказиш жараёни учун мақбул шароитларни аниқлашни ўз ичига олади.

Адабиётлар таҳлили ва методология. Ривожланган хорижий давлатларда рақамли таълим, ижтимоий-маданий тарбия, рақамли дидактика, рақамли педагогика сингари масалалар С.Bazalgette, D.Buckingham, Herbert Marshall McLuha, L.Masterman, K.Elizabeth, I.H.Fuchs каби педагог-психологларнинг тадқиқот ишларида ўз аксини топган.

Республикамиз таълим муассасаларини бошқаришнинг мазмуни, таълим муассасалари ва узлуксиз таълим тизими бошқарув кадрларини тайёрлаш ва қайта тайёрлаш Б.С.Абдуллаева, Р.Ш.Ахлидинов, Қ.С.Абдурахимов, У.Ш.Бегимкулов, М.Вахабов, Д.М.Маматкулов, У.И.Иноятлов, Н.Ж.Исакулова, Р.Г.Исянов, М.Д.Пардаева, М.Т.Мирсолиева, М.Д.Матназарова, Ғ.Т.Отамуродов, Н.Х.Раҳманкулова, Ш.Э.Курбанов, М.А.Мустафакулов, Ф.А.Абдуллаев, Э.А.Сейтхалилов, А.А.Халиков, А.А.Хужаев, Д.М.Ҳакимова, В.А.Садиев, Я.У.Исмадияров, Р.Ҳ.Джураев, Д.Ш.Темиров, Ш.С.Шарипов, Б.Ш.Усмонов, Ш.Т.Юнусов, М.Юлдашевлар томонидан тадқиқ қилинган.

Муҳокама. Бошқарув органининг аниқ ишлаши бошқарув жараёнини операцияларга бўлишни талаб қилади ва самарали бошқарув ташкилоти

операцияларни тўғри бирлаштиришни талаб қилади. Ҳар бир операция бошқарув жараёнининг ушбу циклининг олдинги операциялари билан боғлиқ бўлиши керак. Операцияни бажариш бошқа операцияларни бажариш билан боғлиқ бўлиши керак. “Бошқарув технологияси” тушунчаси бошқарув тизимининг муайян функциялари доирасидаги операцияларни алгоритмлаш жараёни билан чамбарчас боғлиқ.

Бошқарув жараёни алгоритмининг (тартибининг) роли ҳар қандай маълумот ёки ташкилий жараёндаги ҳаракатлар мазмуни ва кетма-кетлигини белгилайдиган рецептдир. Унинг алгоритми – бу жараён парчаланиши мумкин бўлган ва керакли мақсадга эришиш учун амалга оширилиши керак бўлган бир-бири билан боғлиқ баъзи операцияларни кетма-кет амалга ошириш қоидалари. Ушбу тартиб бошқарув вазифаларини ҳал қилишга олиб келадиган операцияларни маълум тартибда бажариш учун изчил амалга ошириладиган рецептлар тизими сифатида белгиланиши мумкин.

Схематик равишда бошқарув технологияси турли хил операциялар ва тартиблар бажариладиган учта асосий цикл ёки жараёнларнинг ахборот ва ташкилий ўзаро таъсири шаклида ифодаланиши мумкин.

1. Ахборот жараёни: ҳар хил турдаги маълумотларни қидириш, йиғиш, узатиш, қайта ишлаш ва сақлаш. Бу ерда асосан ижодий ижрочилар ва мутахассислар ишлайди.

2. Мантикий фикрлаш ёки бошқарув қарорларини ишлаб чиқиш ва қабул қилиш жараёни: тадқиқот, қайта ишлаш, ҳисоб-китоблар, прогнозлар, қарорлар қабул қилиш. Бу ерда асосан ташкилот мутахассислари ва бошқарувчилари ишлайди.

3. Бошқарув қарорларини амалга ошириш учун ташкилий жараён ёки бошқарув объектига ташкилий таъсир: ходимларни ёллаш ва жойлаштириш, ижрочиларга вазифаларни етказиш, тезкор режалаштириш, меҳнатни ташкил етиш, мувофиқлаштириш, бажарилишини назорат қилиш ва бошқалар.

Бошқарув технологиясининг муҳим жиҳатлари тегишли операциялар ва тартиблардан фойдаланган ҳолда бошқарув жараёнларини амалга оширишнинг оқилона усулларини тадқиқ қилиш ва тавсифлашдир. Шунга қарамай, бошқарув тизимларининг ишлаш алгоритмларини тавсифлаш ва бошқарув жараёнини ташкил этувчи ахборотни ўзгартириш ва ташкилий ўзаро алоқаларни амалга ошириш ва буюртма қилиш усулларининг умумийлигини аниқлаш жуда қийин ва аниқ шакллантириш мумкин эмас.

Ҳозирги вақтда бошқарув технологиясини шакллантиришга бир нечта ёндашувлар мавжуд. Бошқарув технологияси бошқарув ишининг таркиби билан белгиланганлиги сабабли, шунга кўра, унинг қурилиши бошқарувни тушунишга қайси ёндашув асос сифатида қабул қилинганига ёки компания раҳбарларининг фаолиятини қайси бошқарув услуги тавсифлаганига қараб амалга оширилиши мумкин.

Энг ривожланган ва содда анъанавий, классик функционал ёндашув бўлиб, у бошқарувни муайян функцияларни бажариш жараёни сифатида тушунишга асосланган. Бу ерда бошқарув технологиясини бошқарув функцияларини амалга ошириш жараёнида ахборот билан ишлашнинг оқилона тартиблари ва усулларини тартибга солиш сифатида аниқлаш мумкин. Функционал ёндашувнинг моҳияти шундан иборатки, бошқарув тизимларининг ҳар бир иерархик даражасида бошқарув ишларининг ёки функцияларининг нисбатан ажратилган бўлимлари ажратилади, уларнинг ҳар бири учун маълум тартиблар тўплами тузилади. Келажакда операция

даражасига қадар батафсил тавсифланган пастки функциялар ва тегишли тартиблар блоклари ажратилади; ҳужжатлар турлари, зарур техник воситалар ва бошқалар.

Бошқарув жараёнларини технологиялаштиришга бундай ёндашув озгина ўзгарувчан муҳитда барқарор ишлайдиган ташкилотлар учун қўлланилади. Масалан, ташкилотда режалаштириш технологияси, бошқариш технологияси ёки (махсус бошқарув функцияларини ҳисобга олган ҳолда) янги маҳсулотни ишлаб чиқишни бошқариш технологияси, маркетинг тадқиқотлари технологияси ва бошқалар бўлиши мумкин.

Ўзгарувчан ташқи муҳитда энг мос келадиган вазиятли ёндашув бўлиб, унинг моҳияти муайян вазият ёки муаммонинг белгиларини ҳисобга олган ҳолда тартибни танлаш алгоритмининг асослашдан иборат. Вазиятли ёндашув билан бошқарув технологияси тегишли тартибларни танлаш ва уларга киритилган ахборотни ўзгартириш ва ташкилий таъсирларни амалга ошириш бўйича ҳаракатлар кетма-кетлиги сифатида белгиланади. Бошқарув технологияси схемасига қуйидагилар киради:

- * муаммонинг диагностикаси ва уни ҳал қилиш йўллари аниқлаш;
- * қарорга таъсир қилувчи омилларни аниқлаш;
- * муқобил вариантларни ишлаб чиқиш ва баҳолаш;
- * режалаштирилган ривожланиш йўллари амалга ошириш тактикасини ишлаб чиқиш.

Ва ниҳоят, қарорларни қабул қилиш нуқтаи назаридан бошқарувга ёндашув бошқарув технологиясининг ташкилот мақсадларини белгилашда ва уларга эришиш механизмларини ишлаб чиқишда қўлланиладиган ҳаракатларнинг маълум кетма-кетлиги сифатида кўриб чиқишга имкон беради. Шу билан бирга, икки босқич мавжуд:

1. ташкилотни ривожлантириш мақсадлари ва стратегияларини ишлаб чиқиш;
2. бошқарув қарорларини қабул қилиш ва амалга ошириш технологиясининг шакллантириш.

Бошқарув технологиясининг самарадорлиги нафақат вақт ва харажатларни тежашда, балки ўзгарувчан ташқи муҳитда ташкилотнинг барқарорлиги ва омон қолишини таъминлашда ҳам намоён бўладиган якуний натижадир.

Бошқарув технологияси самарадорлиги мезонларига қуйидагилар киради:

- * оддийлик (бошқариш технологияси кераксиз мураккаб бўлмаслиги керак, оралиқ қадамлар ёки операцияларни ўз ичига олиши керак);
- * мослашувчанлик (ўзгарувчан шароитларга мослашиш);
- * ишончлилиқ (баъзи хавфсизлик чегараси, захира механизмнинг мавжудлиги);
- * иқтисодий самарадорлик (технология самарали бўлиши мумкин, аммо иқтисодий эмас);
- * ишлаш қулайлиги (яхши ишлаб чиқилган технология ишлашга мажбур бўлган одамлар учун ноқулай бўлса, фойдасиз бўлади).

Бугунги кунда менежмент технологиясида бошқарув техникаси алоҳида ўрин тутди.

Бошқарув технологияси – бу моддий ресурслар тўплами (офис ускуналари, алоқа ускуналари, компьютер ускуналари ва бошқалар.) бошқарув ишларининг

мураккаблигини, уларни бажариш вақтини камайтиради, шунингдек қарорлар сифатини яхшилайтиди.

Шахснинг ақлий имкониятлари чекланган, компьютерларнинг операцион ва узоқ муддатли хотирасидан фойдаланиш бошқарув муаммоларини ҳал қилиш учун мутахассисларнинг интеллектуал имкониятларини кенгайтиришга имкон беради. Рақамлаштириш воситаларининг ривожланиши бошқарув ишининг ахборот хусусиятини чуқурлаштиришга ёрдам беради ва компьютерлаштирилган тизим технологиялари бугунги кунда бошқарув технологиясининг ажралмас қисмига айланмоқда.

Рақамли таълимнинг комбинацияси икки турдаги технологиялар – ахборот ва алоқа билан боғлиқ.

Ахборот технологиялари – бу меҳнат самарадорлиги ва унумдорлигини оширишга қаратилган маълумотларни сақлаш, қайта ишлаш, узатиш ва намоёиш қилишни таъминлайдиган усуллар ва воситалар мажмуи. Ҳозирги босқичда усуллар ва воситалар компьютер билан бевосита боғлиқдир. Ахборот технологиялари компьютер технологиялари ва дастурий таъминот соҳасидаги замонавий ютуқлардан оқилона фойдаланган ҳолда вақт, меҳнат ва моддий ресурслар нархини пасайтириш учун ахборот жараёнини самарали ташкил этиш муаммоларини ҳал қилишга мўлжалланган [9]. Ахборот технологиялари бошқарув, саноат ишлаб чиқариши ва ижтимоий жараёнларнинг ажралмас қисмидир.

Алоқа технологиялари инсоннинг ташқи муҳит билан ўзаро таъсири усуллари ва воситаларини белгилайди. Ушбу алоқаларда компьютер ўз ўрнини эгаллайди. Бу алоқа объектларининг қулай, индивидуал, хилма-хил, жуда ақлли ўзаро алоқасини таъминлайди [9].

Рақамли таълим технологияларини бирлаштириб, уларни таълим амалиётига татбиқ этишда шунингдек таъкидлаш керакки, уларни амалга ошириш олдида турган асосий вазифа инсонни ахборот жамиятида ҳаётга мослаштиришдир. Рақамли таълим технологиялари инсон томонидан нафақат касбий фаолиятда, балки кундалик ҳаётда ҳам қўлланиладиган асосий воситага айланмоқда.

Рақамли таълим технологиялари – ахборот ва хизматларни яратиш, узатиш ва тарқатишда фойдаланиладиган рақамли технологияларнинг кенг доираси (компьютер ускуналари, дастурий таъминот, телефон линиялари, уяли алоқа, электрон почта, уяли ва сунъий йўлдош технологиялари, симсиз ва кабел тармоқлари, мультимедиа ва интернет) [6].

Алоқа технологиялари компьютер, ахборот каби тушунчалар билан ҳамбарчас боғлиқ.

Компьютер – бу маълумотларни қайта ишлаш ва ҳисоб-китобларни амалга оширишга, шунингдек, белгиларни манипуляция қилишнинг бошқа вазифаларини бажаришга қодир дастурлаштириладиган электрон қурилма [5].

Ахборот – турли манбалар томонидан қабул қилинган, сақланадиган ва узатиладиган ҳар қандай маълумот. Бу атрофимиздаги дунё, унда содир бўлаётган барча турдаги жараёнлар ҳақидаги тирик организмлар, электрон машиналар ва бошқа ахборот тизимлари томонидан идрок этилиши мумкин бўлган маълумотларнинг

йиғиндиси. Ахборот ахборот узатиш каналлари орқали алмашилади. Ахборот узатиш каналлари турли хил жисмоний принциплардан фойдаланиши мумкин [7].

Шундай қилиб, одамлар тўғридан-тўғри мулоқот қилганда, маълумот товуш тўлқинлари ёрдамида, телефонда гаплашганда эса электр сигналлари ёрдамида узатилади. Компьютерлар турли хил алоқа каналлари ёрдамида маълумот алмашишлари мумкин.

Маълумки, ахборот инсон фаолиятининг деярли ҳар қандай турининг ажралмас қисми бўлиб, таълим инсон тараққиёти ва умуман жамиятнинг асоси сифатида турли хил маълумот манбаларига асосланади.

Таълим – бу мақсадли жараён ва инсон, жамият ва давлат манфаатлари йўлида таълим ва тарбиянинг эришилган натижасидир. Ушбу мақсадли жараённи бошқариш керак, яъни “таълимни бошқариш” тушунчаси ҳам мавжуд.

Таълимни бошқариш – бу таълим тизимининг тўлиқ ишлаши ва ривожланиши учун таълим муассасалари раҳбарларининг мақсадли фаолияти. Бошқарув деганда, бошқариладиган тизимнинг мақбул ривожланиши, уни зарур педагогик шароитлар, усуллар, воситалар ва таъсирлар ёрдамида мақсадларга ҳақиқий эришиш учун янги, сифат жиҳатидан юқори даражага ўтказиш тушунилади [8].

Таълимни бошқаришда қўлланиладиган барча рақамли технология воситаларини икки турга бўлиш мумкин: аппарат ва дастурий таъминот.

Аппаратга қуйидагилар киради:

компьютер – бу ахборотни қайта ишлашнинг универсал қурилмаси;

принтер – топилган ва яратилган маълумотларни қоғозга чиқаришга имкон беради;

проектор – бошқарув ходимларга ўз ишларида бажарилган натижаларни тақдим этишга ёрдам беради;

маълумотларни ёзиб олиш мосламалари (интерфейсли сенсорлар) – таълимга киритилган физик, кимёвий, биологик, экологик жараёнлар синфини сезиларли даражада кенгайтиради, шу билан бирга маълумотларни мунтазам қайта ишлашга сарфланадиган вақтни камайтиради;

тармоқ – мавжуд ахборот ва техник ресурслардан янада самарали фойдаланиш имконини беради, жаҳон ахборот тармоғига умумий киришни таъминлайди;

аудио ва видео воситалар – бошқарув ходимлар иши ва оммавий тадбирларни ўтказиш учун самарали алоқа муҳитини таъминлайди.

Дастурий воситаларга қуйидагилар киради:

виртуал конструкторлар – математик ва физик воқеликнинг визуал ва рамзий моделларини яратишга ва ушбу моделлар билан тажрибалар ўтказишга имкон беради;

тренажёрлар – ахборот объектлари билан ишлашнинг автоматик кўникмаларини машқ қилиш, матн киритиш, экранда график объектлар билан ишлаш имконини беради;

тест-синов муҳити – ўқитувчиларга автоматлаштирилган тестларни лойиҳалаштириш ва қўллаш имконини беради, унда талаба топшириқни тўлиқ ёки қисман компьютер орқали олади ва топшириқни бажариш натижаси ҳам компьютер томонидан тўлиқ ёки қисман баҳоланади;

эксперт тизимлари – ҳар қандай фан соҳасидаги муаммоларни самарали ҳал қилиш учун эксперт-мутахассиснинг билимларидан фойдаланадиган дастурий таъминот тизими;

тақдимотлар – бошқарув ходимлари томонидан таълимда уларнинг усуллари ва қарашларини тарғиб қилиш мақсадида рақамли технологияларидан фойдаланиш.

Замонавий таълимни бошқариш тизимларида универсал офис дастурлари ва рақамли технологиялар воситалари кенг тарқалди: матн процессорлари, электрон жадваллар, тақдимотларни тайёрлаш дастурлари, маълумотлар базасини бошқариш тизимлари, ташкилотчилар, график пакетлар [4].

Таълимни бошқаришда рақамли технологиялар пайдо бўлиши билан жаҳон интернет тизими ёрдамида дунёнинг исталган нуқтасидан маълумот олиш анча осон ва тезлашди.

Жаҳон компьютер тармоғи – катта ҳудудларни қамраб олган ва кўп сонли компьютерларни ўз ичига олган. Бу турли хил тармоқларни бирлаштиришга хизмат қилади, шунда фойдаланувчилар ва компьютерлар қаерда бўлишдан қатъи назар, глобал тармоқнинг барча бошқа иштирокчилари билан ўзаро алоқада бўлишлари мумкин. Жаҳон ахборот ресурсларига (электрон кутубхоналар, маълумотлар базалари, файллар омборлари ва бошқалар) тезкор кириш жаҳон компьютер тармоғи орқали кириш мумкин. Икки миллиардга яқин мультимедиа ҳужжатлари энг машҳур www тармоғида [2] нашр этилган.

Таълим муассасасини бошқаришда қўлланиладиган бошқа кенг тарқалган рақамли технологиялар интернетда ҳам мавжуд, жумладан, электрон почта, почта рўйхатлари, янгиликлар гуруҳлари. Ҳақиқий вақтда алоқа қилиш учун махсус дастурлар ишлаб чиқилган бўлиб, улар уланишни ўрнатгандан сўнг клавиатурадан киритилган матнни, шунингдек овоз, тасвир ва ҳар қандай файлларни узатишга имкон беради. Ушбу дастурлар масофавий фойдаланувчиларнинг маҳаллий компьютерда ишлайдиган дастур билан ҳамкорлигини ташкил қилиш имконини беради.

Материалларда маълумотларни сиқишнинг янги алгоритмлари пайдо бўлиши билан компьютер тармоғи орқали узатиш учун мавжуд бўлган овоз сифати сезиларли даражада ошди ва анъанавий телефон тармоқларида овоз сифатига яқинлаша бошлади. Натижада рақамли технологияларнинг нисбатан янги воситаси – интернет-телефония жуда фаол ривожлана бошлади. Махсус ускуналар ва дастурий таъминот ёрдамида интернет орқали аудио ва видео конференциялар ўтказилиши мумкин.

Қидирув тизимлари таълимни бошқаришда кенг қўлланилади, бу сизга ҳужжатлар, мультимедиа файллари ва дастурий таъминотни қидириш, шунингдек, таълим муассасалари ва уларнинг бошқарув ходимлари ҳақидаги маълумотларга мурожаат қилиш имконини беради. Шунингдек, ўқув, услубий ва илмий маълумотларга кенг кириш, тезкор консалтинг ёрдамини ташкил этиш, илмий-тадқиқот фаолиятини моделлаштириш мумкин бўлади.

ОТМда таълимни бошқариш жараёнида рақамли технологиялардан фойдаланиш усуллари бошқарув жараёнини такомиллаштиришга қаратилган. Бу ерда қуйидаги йўналишлар ажралиб туради: ходимларни бошқариш, логистика бошқаруви, ўқув жараёнини бошқариш, ахборот ресурсларини бошқариш. Жараёни такомиллаштириш учун ушбу йўналишларнинг ҳар бири учун махсус электрон воситалар ишлаб чиқилган:

Ходимларни бошқариш – “инсон ресурсларини бошқариш бўлими” типигаги тизимлар;

Логистикани бошқариш – омбор типигаги тизимлар;

Ўқув жараёнини бошқариш – “Дарс жадваллари”;

Ахборот ресурсларини бошқариш — “Ахборот ресурс маркази” ва ОТМ веб-сайти.

Ушбу тизимлар билан ишлашнинг асосий усули бу маълумот олишдир.

Ахборотни қидириш усули – бу белгиланган мавзуга бағишланган, олдиндан белгиланган қидирув шартини қондирадиган ёки керакли фактлар, маълумотларни ўз ичига олган муайян хужжатлар тўпламини аниқлаш жараёни бўлган маълумотни қидириш жараёни. Қидирув тизимларидан фойдаланган ҳолда интернетда қидириш аниқ маълумотларни топишнинг энг кенг тарқалган ва самарали усули ҳисобланади [2].

Юқорида айтилганларнинг барчасидан хулоса қилишимиз мумкинки, рақамли технологиялар нафақат кундалик ҳаётда талабга эга, балки тез жорий этилмоқда ва таълимни бошқаришда муҳим бўлганга айланмоқда. Рақамли технологиялар таълим муассасалари раҳбарларига ўз фаолиятида муҳим маълумотлар ва янги усулларни излашда ёрдам беради. Шунингдек, улар ўқув жараёнини назорат қилиш, илмий ишларини намоиш этиш ва жадвал тузишда ёрдам беради.

Таъкидлаш мумкинки, ҳозирги вақтда инсон фаолиятининг деярли ҳеч бир муҳим соҳаси янги рақамли технологиялардан фойдаланмасдан тўлиқ бўлмайди.

Компьютер технологияларидан фойдаланиш доираси ниҳоятда кенг ва хилма-хилдир, масалан:

1. Алоқа воситалари – электрон почта, модемлар, компьютер тармоқлари;

2. Иқтисодиёт ва бухгалтерия ҳисоби (иқтисодий ва бухгалтерия ҳисоб-китоблари, банк ва валюта операциялари) – автоматлаштирилган компьютер ахборот тизимлари;

3. Қурилиш (қурилиш ташкилотларини бошқариш) – компьютер ёрдамида лойиҳалаш тизимлари;

4. Тиббиёт – мушук-сканер қурилмаси инсоннинг ички органларини ўрганишнинг энг оғриқсиз ва аниқ усулларида бири бўлиб, радио ва видеографлар тиш суратининг турли қисмларини ўрганишга имкон беради ва ҳоказо;

5. Таълим – компьютер ўқув дастурлари, симуляторлар, электрон дарсликлар ва бошқалар.

Барча соҳаларда рақамли технологиялардан фойдаланиш уларнинг ривожланиш даражасининг кўрсаткичидир, таълим соҳасида ҳам таълим муассасалари бошқарув ходимларининг тўлақонли ишлаши мезонидир.

Бошқарув фаолиятининг самарадорлиги тўғридан-тўғри таълим муассасалари бошқарув ходимлари томонидан ахборотни йиғиш, тўплаш, рўйхатдан ўтказиш, узатиш, қайта ишлаш, сақлаш, тақдим этиш ва уни тайёрлаш ва қарор қабул қилишда таҳлил қилиш учун рақамли технологиялар имкониятларини аниқ тушунишга боғлиқ. Бошқарувда компьютер технологияларидан фойдаланиш таълим муассасаси ёки умуман таълим тизимининг ташкилий тузилмаларининг ажралмас қисмига айланади. Матн процессорлари, электрон жадваллар, тақдимот график дастурлари, веб-муҳаррирлар, электрон почта мижозлари таълим ташкилотлари бошқарув ходимларига

таълимни бошқариш фаолиятида ёрдам беради. Ҳар бир дастур ўзига хос иш соҳаси учун жавобгардир.

Замонавий ОТМни тўлиқ ва малакали бошқаришни амалга ошириш учун кўплаб дастурий воситалар ишлаб чиқилган. Дастурий воситалар мавжуд: ректор; факультет декани; кафедра мудири; ўқитувчи.

Ректор – иш вақтини қайд этиш ва ходимларнинг ишини назорат қилиш дастурлари; компетенция моделини ишлаб чиқиш ва ходимнинг иш профилини шакллантириш; ўқитувчилар таркибини сертификатлаш; ўқув жараёнини ва бюджет маблағларидан мақсадли фойдаланишни назорат қилиш;

Факультет декани – режалаштириш дастурлари; ҳисоботларни тайёрлаш; ҳужжатларни тасдиқлаш; талабаларнинг шахсий ишларини юритиш; ўқитувчиларнинг ўқув юкини тақсимлаш.

Кафедра мудири – кафедрадаги ҳужжатларни расмийлаштириш, электрон почта билан ишлаш дастурлари; ҳуқуқий ҳужжатларни ҳисобга олиш ва ўқитувчи ва талабалар ҳаракатини мониторинг қилиш; гуруҳлардаги ўқув жараёнини назоратга олиш.

Ўқитувчи – тақдимот графикаси учун дастурлар; электрон журнал ва кундаликларни юритиш; компьютер симуляторлари ва тестларини яратиш; талабаларнинг аудиториядаги кўрсаткичлари рейтингини тузиш ва бажарилган ишлар сони.

Шуни таъкидлаш мумкинки, таълим муассасаларини бошқаришда рақамли технологияларнинг кенг жорий этилиши натижасида замонавий бошқарувнинг амалий тажрибаси тўпланмоқда. Таълим муассасалари аллақачон ҳисобот бериш ва ўқув жараёнини самарали бошқариш учун мўлжалланган ахборот тизимларидан кенг фойдаланмоқда. Бундан ташқари, доимий равишда такомиллаштирилаётган дастурий воситаларнинг кенг турлари мавжуд.

Таълимни бошқаришда рақамли технологияларнинг ноёб имкониятларини кўриб чиқиш алоҳида эътиборга лойиқдир. Айнан таълим соҳасида ахборот технологиялари турли таълим муассасалари бошқарув ходимлари томонидан тобора кўпроқ қўлланила бошланди. Чунки рақамли технологиялар таълим муассасалари бошқарув ходимларининг фаолияти учун шароит яратади, ҳужжатлар ва услубий ишланмалар билан ишлашни соддалаштиради. Рақамли технологиялар шароитида бошқарув ходимлари учун ишлаш осонроқ ва тезроқ: ўқув дастурларини ишлаб чиқиш, материалларни қайта ишлаш, талабалар ва ўқитувчилар рўйхатини тузиш, давомат ёзувларини, электрон журнални, талабаларнинг шахсий файлларини ва бошқаларни сақлаш.

Бундан ташқари, рақамли технологияларнинг кўплаб имкониятлари мавжуд: фойдаланувчи ва ахборот технологиялари воситалари ўртасидаги тезкор алоқа; объектлар ёки жараёнлар, ҳодисалар намуналари тўғрисидаги ўқув маълумотларини компьютерда визуализация қилиш;

етарли даражада катта ҳажмдаги маълумотларни архивда сақлаш;

маълумотларни узатиш, шунингдек, марказий маълумотлар банкига осон кириш ва фойдаланувчиларга кириш имконияти;

ахборот ва қидирув фаолияти жараёнларини автоматлаштириш;

ўқув эксперименти натижаларини фрагментни ёки экспериментнинг ўзини такрорий такрорлаш имконияти билан қайта ишлаш;

ахборот-услубий таъминот жараёнларини автоматлаштириш, ўқув фаолиятини ташкилий бошқариш ва талабалар билимларини ўзлаштириш натижаларини назорат қилиш;

ўқув жараёнида ўзаро муносабатларнинг янги шакллари ташкил этиш ва ўқитувчи ва талаба фаолиятининг мазмуни ва табиатидаги ўзгаришларни аниқлаш;

информатика ва ахборот технологиялари билан боғлиқ янги ихтисослаштирилган ўқув фанлари ва таълим йўналишларини жорий этиш ва ривожлантириш;

таълим мазмунини танлаш ва шакллантириш усуллари ва технологияларини такомиллаштириш;

компьютер фанлари билан бевосита боғлиқ бўлмаган анъанавий фанларни ўқитишда ўзгаришлар киритиш;

таълим тизимини бошқариш механизмларини такомиллаштириш;

талабанинг фаоллик даражасини ошириш, муқобил фикрлаш қобилиятини ривожлантириш, ўқув ва амалий вазифаларга ечим топиш стратегиясини ишлаб чиқиш қобилиятини шакллантириш;

ўрганилаётган объектлар, ҳодисалар, жараёнлар ва улар ўртасидаги муносабатларни моделлаштириш асосида қарорларни амалга ошириш натижаларини башорат қилиш.

Рақамли технологияларнинг юқорида кўрсатилган имкониятларини жорий этиш қуйидаги тадбирларни ташкил этиш имконини беради:

ўрганилаётган объектлар, ҳодисалар, жараёнлар, шу жумладан, ҳақиқатда содир бўлган маълумотлар ҳақидаги маълумотларни рўйхатга олиш, йиғиш, тўплаш, сақлаш, қайта ишлаш ва турли шаклларда тақдим этилган етарлича катта ҳажмдаги маълумотларни узатиш [1];

интерактив мулоқот – диалогнинг янада ривожланган воситаларини амалга ошириш орқали матнли буйруқлар ва жавоблар алмашинувини ўз ичига олган диалог ойнасидан фарқли равишда тавсифланган дастурий таъминот тизими билан фойдаланувчининг ўзаро алоқаси.

Шу билан бирга, ўқув материалининг мазмуни, ишлаш тартиби учун вариантларни танлаш мумкин. Яъни:

реал объектларни бошқариш (масалан, саноат қурилмалари ёки механизмларини симуляция қилувчи ўқув роботлари);

турли хил объектлар, ҳодисалар, жараёнлар моделлари экранида дисплейни бошқариш;

таълим фаолияти натижаларини автоматлаштирилган ҳолда бошқариш (ўзини ўзи бошқариш), назорат, ўқитиш, тест натижалари асосида тузатиш.

Таълим муассасасини бошқаришда рақамли технологиялардан самарали фойдаланишнинг асосий шарти қуйидагилардан иборат:

барча ОТМ компьютерларини маҳаллий тармоққа ва интернетга уланишга бирлаштириш;

таълим муассасасини бошқариш учун меъёрий-ҳуқуқий базани тизимлаштириш;

ОТМ веб-сайти орқали таълим муассасасини бошқаришнинг меъёрий-ҳуқуқий соҳасининг очиқлиги ва ахборот шаффофлигини таъминлаш [3];

электрон ҳужжат айланиши;

таълим муассасасида ўқув жараёнининг барча иштирокчиларининг маълумотлар базаларини яратиш ва доимий равишда янгилаб бориш;

таълим жараёни сифатини мониторинг қилиш тизими;

профессор-ўқитувчиларнинг малакасини ошириш ва ўз-ўзини тарбиялаш;

босма услубий нашрларни чоп этиш [1].

Ахборот маконини яратиш устида ишлаётган таълим муассасалари бошқарув ходимлари ягона ахборот базасини яратишда дуч келиши мумкин бўлган энг катта қийинчиликлардан бири унинг катта ҳажми эканлигидир. Таълим муассасасининг ҳақиқий ҳаётида бошқарув ходими ахборот базасини фақат диққат билан, оқилона ва мазмунли таркиб билан тўлдиришга тайёр бўлган бундай ходимни топа олишини тасаввур қилишнинг иложи йўқ. Таълим муассасалари ишига ахборот тизимларини жорий этиш амалиёти шуни кўрсатадики, ҳеч ким компьютерга қуйидаги шартларни яратмасдан катта ҳажмдаги маълумотларни кирита олмайди [3]:

- ижрочилар томонидан ахборотнинг бутун ҳажмини аниқ ва равшан тақсимлаш;

- ўз сайтида ижрочиларнинг ҳар бири учун ахборот тизимларидан фойдаланиш учун мотивацияни таъминлаш.

Шу сабабли, ахборот маконини шакллантиришни таъминлашнинг ягона усули бу мақсадли, компьютер дастурларидан фойдаланишга тўлиқ асосланган қуйидагиларни танлашдир:

- фаолиятнинг энг муҳим соҳаларида меҳнат харажатларини сезиларли даражада қисқартиришни таъминлайди;

- барча асосий фойдаланувчилар – таълим муассасалари бошқарув ходимлари: ректор ва унинг ўринбосарлари, факультет декани, аудитория ўқитувчилари ва фан ўқитувчиларининг маълумотлари билан ишлаш учун йиллар давомида ишлаб чиқилган анъанавий методология қўллаб-қувватланади;

- ахборот модулларининг функционал ишончилигини (кутубхона, ижтимоий-педагогик ва психологик хизматлар, тиббий ёрдам, умумий овқатланиш, бухгалтерия ҳисоби, иқтисодий хизмат ва бошқалар.) ва улар ва асосий ахборот тизимлари ўртасида доимий маълумотлар алмашинувини таъминлайди [6];

- ота-оналар учун зарур ахборотнинг “мавжудлигини” қўллаб-қувватлайди;

- олий таълим органлари учун зарур маълумотларни тайёрлаш ва узатишни таъминлайди.

Таълим муассасасини бошқаришда автоматлаштирилган рақамли технологиялар бугунги кунда долзарбдир, чунки барча таълим муассасалари бошқарувни автоматлаштиришга муҳтож [6]. Яъни:

ахборот йиғиш, сақлаш ва қайта ишлаш бўйича қўлда ишлашни “ақлли” машиналар иши билан алмаштириш, бу вақтни тежашга олиб келади;

таълим жараёни тўғрисида узоқ муддатли, тизимлаштирилган маълумотлар банкларини яратиш;

катта ҳажмдаги маълумотларни қайта ишлашда самарадорликнинг сезиларли даражада ошиши;

ахборотни қулай тарзда ишлаб чиқилган шаклда (жадваллар, графикалар ва бошқалар) тақдим этиш.

катта ва ахборот массивларининг тузилган шаклида сақлаш имкониятлари;

керакли маълумотларни тезкор қидириш;

турли хил материалларни тўплаш.

Ўқув жараёнига ахборот технологияларини жорий этиш ўқув жараёнининг янги усулларида фойдаланишни, ўқитувчининг педагогик компетенциясини оширишни талаб қилади. Масалан, компьютердан фойдаланиш ўқитувчига ўқув жараёнини индивидуаллаштириш, мавзунини ўрганиш мотивациясини ошириш ва талабаларни рағбатлантириш имконини беради. Бундан ташқари, ўқув жараёни раҳбарлари компьютер ва интернетдан фойдаланган ҳолда ўз-ўзини тарбиялаш, илмий-тадқиқот фаолияти билан шуғулланиш имкониятига эга бўлади, бу шахснинг ҳар томонлама ривожланиши учун жуда муҳимдир [1].

Натижалар. Таълим тизимини ҳар томонлама ахборотлаштириш шароитида ўқув жараёни самарадорлигини оширишга ёрдам берадиган омиллар қуйидагилардан иборат:

таркибий бўлинмалар ва таълим муассасаларидан ахборот олишнинг самарадорлиги;

ахборотнинг олдинга ва тескари оқимларини камайтириш;

ҳисоботларни тезкор қабул қилиш ва қайта ишлаш;

норматив-ҳуқуқий базани тизимли сақлаш ва улардан фойдаланиш, моддий-техник база, таълим муассасалари ходимлари тўғрисидаги маълумотлар, профессор-ўқитувчилар учун ўқув курсларининг частотаси, таълим муассасалари, ўқитувчилар тажрибаси [3];

таҳлил, назорат функцияларини амалга ошириш, жорий маълумотларни тайёрлашга сарфланадиган бошқарув ходимларнинг вақтини қисқартириш;

ахборот билан таъминлашнинг янги шаклларида, ўқув машғулотларининг янги шаклларида, педагогик ва бошқарув мақсадларида янги ахборот технологияларидан фойдаланиш;

таълим сифатини баҳолаш механизмларини компьютер билан таъминлаш тизимини амалга ошириш;

компьютер таълим тармоқларининг кенг имкониятлари туфайли ўқитувчиларнинг услубий ишларини фаоллаштириш.

Хулоса. Хулоса қилиб айтиш мумкинки, рақамли технологиялардан фойдаланиш бошқарув ходимлари фаолиятини фаоллаштиришга, таълим сифати ва ўқитувчининг касбий даражасини оширишга, ўқув жараёнининг барча иштирокчиларининг шахслараро мулоқот шакллари диверсификация қилишга имкон беради.

Таълим муассасаларида рақамли технологиялар бошқарув ходимларга бошқарув қарорларини тез ва самарали қабул қилишда, ўқитувчилар таркибини малакали таҳлил қилишда ва режалаштиришда, таълим муассасасини сертификатлаш пайтида асосий ҳужжатларни осонгина тайёрлашда, саволларни электрон почта орқали ҳал қилишда, ўқитувчилар ишини таҳлил қилишда ёрдам беради.

Adabiyotlar/Литература/References

1. Ананьев, Б. Г. Психология и проблемы человекознания: избранные психологические труды / – Москва : Изд-во Московского психолого-социального ин-та ; Воронеж : МОДЭК, 2008. – 431 с. – ISBN 978-5-9770-0363-6.
2. Апальков, В. Г. Методика формирования межкультурной компетенции посредством электронно-почтовой группы : монография. – Москва : МЭСИ, 2011. – 138 с. – ISBN 9785-7764-0687-4.
3. Афанасьева, А. Б. Социокультурное проектирование в этнокультурном образовании / А. Б. Афанасьева. – // Гуманитарные науки. – 2018. – № 1 (41). – С. 93–99.
4. Байбородова, Л. В. Воспитание толерантности у учащихся : монография / Л. В. Байбородова, А. А. Кораблева. – Ярославль : Изд-во ЯГПУ, 2013. – 260 с. – ISBN 978-5-87555-896-2 .
5. Байбородова, Л. В. Ключевые идеи субъектно-ориентированной технологии индивидуализации образовательного процесса в педагогическом вузе / Л. В. Байбородова, В. Н. Белкина, М. В. Груздев, Т. Н. Гущина. – // Вестник Новосибирского государственного педагогического университета. – 2018. – Т. 8, № 5. – С. 7–21.
6. Байбородова, Л. В. Проектирование индивидуальной образовательной деятельности магистрантов / Л. В. Байбородова. – // Вестник Московского университета. Серия 20, Педагогическое образование. – 2020. – № 4. – С. 50–60.
7. Байденко, В. И. Выявление состава компетенций выпускников вузов как необходимый этап проектирования ГОС ВПО нового поколения : методическое пособие / В. И. Байденко. – Москва : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. – 71 с. – ISBN 5-7563-0324-3.
8. Евгеньевна ; Чувашский государственный педагогический университет имени И. Я. Яковлева. – Чебоксары, 2013. – 196 с.
9. Коломийченко Л.В., Груздева И.В., Груздева И.В. Социокультурная компетентность: ее культурологические аспекты, сущность, подходы к определению // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 1-1.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 6 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).